

UN RELIEF AL CAVALERULUI TRAC LA POJEJENA (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

DE

N. GUDEA

În tabloul bogat și foarte variat al cultelor din Dacia romană un loc aparte ocupă divinitățile tracice, dintre care așa-numitul „cavaler” sau „erou” trac, prin caracterul său de simbol religios și funerar, a cunoscut o deosebită răspîndire¹. La repertoriul materialelor sculpturale înfățișînd pe cavalerul trac se adaugă o placă de marmură descoperită la Pojejena², în pivnița unei case moderne aflate pe ruinele așezării civile care ținea de castrul roman din hotarul acestei localități³ (fig. 1).

Placa, din marmură albă cu reflexe roșiatice (se află acum în Muzeul județean din Reșița), este de dimensiuni mici: 18 × 15 × 3 cm. Relieful în stare de conservare destul de bună este încadrat de un profil simplu, puțin asimetric, boltit în partea superioară. Lățimea profilului

¹ G.I. Kazarov, *Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien*, Budapesta, 1938, în *Diss Pann*, II, 14; (abreviat citat în continuare *DThrR*, monografie de bază pentru studiul acestui zeu); G.I. Kazarov, *Heros*, în *RE, Suppl.*, III (1918), 1132–1149 și *RE*, VI, A (1936), 478–488. Monumentele și inscripțiile dedicate acestui zeu din provincia Dacia: I.I. Russu, *Tracii în Dacia romană*, în *AMN*, IV, 1967, p. 97–103 și V, 1968, p. 470, dă un repertoriu complet al descoperirilor cunoscute pînă în 1967, împreună cu o amplă bibliografie, monografiind schematic această zeitate din Dacia. Reliefurile cu inscripție greacă ale cavalerului trac în *Inscriptiones Graecae in Bulgariae repertae*, editat Georgius Mihailov, vol. I–IV, Sofia (Serdicæ), 1956–1966. Pentru reprezentările cavalerului trac pe teritoriul Iugoslaviei vezi: Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović, *Die Denkmäler des thrakischen Heros in Jugoslavien*, în *ArchJug*, IV, 1963, p. 31–57.

² Placa a fost descoperită de elevii Florea Mocanu și Savco Jarcovici care au predat-o profesorului de istorie din localitate, Voin Stancovici. De la acesta din urmă a fost achiziționată de Muzeul județean din Reșița.

³ Existența unor urme antice la Pojejena este semnalată încă din secolul trecut, vezi: *Tabula Imperii Romani*, L 34 (Aquincum-Sarmizegetusa Sirmium) s.v. Pojejena cu întreaga bibliografie a descoperirilor (foarte numeroase) din această localitate; despre castrul roman de la Pojejena: C. Daicoviciu-I. Miloia, în *Anatele Banatului*, 1930, p. 20 sq., vezi și I.I. Russu, *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 155–164. În anul 1970 Institutul de istorie și arheologie din Cluj și Muzeul județean din Reșița au efectuat săpături arheologice la Pojejena. A fost cercetat punctul numit „via Bogdanovici” situat pe un platou înalt deasupra satului, unde C. Daicoviciu a presupus existența castrului; au fost stabilite dimensiunile acestui castru 148 × 185 m, latura lungă fiind orientată E–V. Cercetările sînt în curs. N. Gudea, *Raport despre săpăturile arheologice la castrul roman de la Pojejena în anul 1970* — comunicare în cadrul secției Institutului de istorie și arheologie din Cluj.

este de 2,5 cm la bază (eventual destinat pentru inscripție), pe laturi este de 1 cm, iar la partea superioară măsoară 1,5 cm. În interiorul profilului este reprezentat cavalerul trac tânăr, cu păr abundent, nud, dar purtând la gît o mantie (chlamys) destul de lungă, fluturînd în vînt. El călărește spre dreapta. Fața întoarsă spre privitor nu are trăsăturile distincte. Cu mîna stîngă, care nu poate fi observată, ținea probabil frîul; acesta din urmă este foarte bine redat. În mîna dreaptă, puțin adusă înapoi, ține vînatul care după aspect pare un iepure, atîrnînd peste șoldul calului. Calul are picioarele din față ridicate (posibil pe un altar sau o stîncă, ori într-o poziție de cabrare). Coama lui este foarte clar redată. Dedesubt doi cîini sar spre animalul vînat, din două părți; cel din stînga mușcă din piciorul din față al vînatului, cel din dreapta pare că vrea să apuce capul vînatului. Sub cîini, într-o poziție centrală, se află un obiect în formă de semisferă cu calota în sus pe care îl atinge unul din picioarele animalului vînat și pe care pare a se sprijini cîinele care sare din partea dreaptă a reliefului. Lucrarea este bine, corect executată (fig. 1).

După clasificarea făcută de G. Kazarov în lucrarea sa monografică dedicată cavalerului trac, piesa de la Pojejena se încadrează în cea de-a treia grupă (C)⁴ care cuprinde scena cu cavalerul trac la vînatore (sau purtător de vînat). Cercetătoarea bulgară I. Georgijeva împarte această grupă (căreia îi dedică un studiu special)⁵ în trei subgrupe, după felul în care ține animalul vînat⁶: a) în care cavalerul poartă vînatul pe șoldul calului; b) călărețul ține animalul vînat deasupra șoldului calului; c) cavalerul poartă vînatul pe gîtul calului. Piesa noastră aparține deci primei subgrupe (a) în care cavalerul duce vînatul în mîna dreaptă, atîrnînd peste șoldul calului. O împărțire dusă pînă la cele mai mici detalii de către numita cercetătoare istorică, în cadrul acestor trei subgrupe (cea de-a treia (c) fiind de fapt reprezentată de un singur exemplar) arată că reprezentările care aparțin primei subgrupe pot fi împărțite în șapte tipuri⁷. Piesa descrisă de noi nu se încadrează în nici unul din cele șapte tipuri constatate de cercetătoarea bulgară. Avem deci un tip necunoscut (al VIII-lea) al primei subgrupe, pe care specialistul bulgar nu l-a întilnit încă. Acest tip are următoarele elemente: cavalerul trac călare, galopînd spre dreapta poartă vînatul în mîna dreaptă atîrnat peste șoldul calului; doi cîini sar asupra acestuia din două părți, iar jos între cîini, într-o poziție centrală, un obiect de formă semisferică. De obicei piesele care cuprind atare elemente ale imaginii fac parte din grupa a doua (b) în care animalul vînat este purtat deasupra șoldului calului⁸.

Este indicat să ne oprim puțin asupra acestui obiect de formă semisferică (în cazul piesei noastre) despre care I. Georgijeva crede că este

⁴ G.I. Kazarov, *DThrR*, în *DissPann*, II, 14, p. 8.

⁵ I. Georgijeva, *Der Wildtragende thrakische Rittergott*, în *Eirene*, IV, Praga, 1965, p. 113; G.I. Kazarov, *op. cit.*, p. 8-9, spre deosebire de primele două grupe, nu mai împarte și această a treia grupă pe subgrupe; vezi și A. Cermanović-Kuzmanović, *op. cit.*, p. 48 unde descrie piesele (în număr de trei) din această grupă descoperite în Iugoslavia.

⁶ I. Georgijeva, *op. cit.*, p. 113.

⁷ *Ibidem*, p. 113-114.

⁸ *Ibidem*, p. 114.

un vas din care se scurge (se prelinge) un lichid⁹. Nu peste tot însă acest obiect este reprezentat în felul în care ar putea fi luat drept un vas. Singurele reprezentări în care obiectul apare într-adevăr sub forma unui vas din care se prelinge un lichid sînt trei (G. Kazarov, *op. cit.*, pl. XX, 127; pl. XXXIII, 193; și de asemenea foarte probabil ca și obiectul din pl. XXII, 132 să reprezinte un vas cu gura în jos). Dintre piesele care aparțin aceleiași grupe mari (C)¹⁰, subgrupa (a), unele conțin un obiect avînd aceeași poziție în imagine, prezentat la fel ca în piesa noastră sub forma unei semisfere cu calota în sus (Kazarov, *op. cit.*, pl. XXXIV, 200; pl. LXX, 413); altele au un astfel de obiect fie de forma unei sfere — bile — (Kazarov, *op. cit.*, pl. LXXII, 431; pl. LXXV, 448), fie de forma unui „butoiaș” (Kazarov, *op. cit.*, pl. XXXIII, 197). Sînt piese din grupa (c) care sînt lipsite de acest obiect (Kazarov, *op. cit.*, pl. XXXIII, 194). Alte piese din subgrupa (a), dar de tipul în care cavalerul este însoțit de un ciine (întotdeauna sărind din partea stîngă) și un leu, cuprind obiectul, prezentat fie sub forma unei semisfere (Kazarov, *op. cit.*, pl. II, 8; pl. XL, 236; I. Georgijeva, *op. cit.*, fig. 1a și 1b), fie sub forma unei sfere (Kazarov, *op. cit.*, pl. XVI, 93; pl. XXXIV, 202; pl. XXXV, 208; pl. LVII, 338; pl. LXII, 367; pl. LXV, 388; pl. LXVI, 389; pl. LXXIII, 435). Obiectul apare și ca element al unor piese în care cavalerul trac are mai puțini sau mai mulți însoțitori decît în piesele menționate mai sus. El are fie forma unei sfere (Kazarov, *op. cit.*, pl. VII, 38; pl. XV, 90; pl. XX, 116; pl. XXXV, 198; pl. XXXIX, 228; pl. L, 296; pl. LII, 314; pl. LXIII, 372), fie forma unei semisfere (Kazarov, *op. cit.*, pl. XIX, 113 — prezentată cu totul aparte —; pl. XX, 115; pl. LXXVII, 461). Remarcăm deci că obiectul poate avea patru forme: vasul, semisfera, sfera și forma de „butoiaș”; cele mai des întîlnite fiind forma de sferă sau de semisferă cu calota în sus. Este foarte probabil ca toate aceste forme să reprezinte vase din care să se prelingă un lichid, deși în foarte multe cazuri pare destul de greu de menținut atare ipoteză. Nu trebuie, după părerea noastră, exclusă o altă presupunere și anume ca obiectul aflat în reprezentările mai sus amintite în partea de jos a imaginii într-o poziție centrală să reprezinte același lucru cu un obiect de formă rotundă pe care cavalerul trac îl poartă uneori în mînă (Kazarov, *op. cit.*, pl. XXXVII, 227)¹¹. S-ar putea ca scena de vînătoare să fie însoțită de anumite libațiuni care să fie astfel reprezentate. O analiză temeinică (prin fotografii și desene detaliate numai ale acestui obiect) s-ar bucura de succes în încercarea de a rezolva identitatea și rostul obiectului.

În Dacia, acestei grupe (c) îi aparțin numai două piese: una de la Potaissa aflată în Muzeul din Cluj¹², cealaltă de la Sucidava¹³. Nici una din cele două piese (prima fiind de altfel foarte fragmentară) nu cuprinde și obiectul despre care vorbeam mai sus. În celelalte țări din zona balca-

⁹ *Ibidem*; tot așa descrie și A. Cermanović-Kuzmanović, *op. cit.*, p. 32, piesa de la nr. 7.

¹⁰ G.I. Kazarov, *loc. cit.*

¹¹ A. Cermanović-Kuzmanović, *op. cit.*, p. 45, arată că în reprezentările cavalerului trac care aparțin grupei (A) acesta ține de obicei în mînă o pateră.

¹² I.I. Russu, în *AMN*, IV, 1967, p. 100—101, nr. 28, fig. 6.

¹³ D. Tudor, *Zu dem Kult des thrakischen Reiter in Dacia inferior, in Germania*, XXII, 1938, p. 245—246, nr. 2; I.I. Russu, *op. cit.*, p. 95, nr. 4.

nică unde este cu deosebire răspîndit cultul cavalerului trac, numărul pieselor cunoscute pînă în prezent aparținînd grupei (c) se ridică la aproximativ 130, cele mai multe fiind descoperite în zona centrală a Bulgariei, Turcia europeană și Grecia de nord; în Iugoslavia se cunosc numai trei exemplare¹⁴.

Reliefulurile reprezentînd pe cavalerul trac sînt de obicei încadrate într-o perioadă de timp mai largă cuprinsă între secolul al III-lea î.e.n.¹⁵ și secolul al IV-lea e.n.¹⁶; exemplarele din grupa (c) sînt datate între începutul secolului al III-lea e.n. și începutul secolului al IV-lea¹⁷. În ce privește aria de răspîndire a acestor piese, ele apar peste tot acolo unde fie că au locuit traci, fie au staționat trupe formate din militari de origine tracică, dar și la unele populații din vecinătatea lumii tracice, unii dintre cercetători atribuindu-i un caracter nordbalcanic¹⁸.

Prin piesa reprezentînd pe cavalerul trac descoperită la Pojejena crește numărul lor în Dacia. Piesa este destul de bine executată ceea ce ne face să presupunem că este un produs de import și nu o realizare a meșterilor de la nordul Dunării. Judecînd după cele mai apropiate analogii ea ar putea proveni dintr-un atelier din Moesia (partea ei de vest). Așezarea localității Pojejena, pe malul Dunării, la granița geografică dintre traci și daci, nu se opune acestei ipoteze.

UN RELIEF DU CAVALIER THRACE À POJEJENA (DÉP. DE CARAȘ-SEVERIN)

RÉSUMÉ

L'effigie en marbre du cavalier thrace à la chasse a été mise au jour dans l'établissement civil du castrum romain de Pojejena. Le relief, de bonne qualité du point de vue de l'exécution artistique, appartient au IIIe groupe (C), nommé groupe du « cavalier à gibier » (G.I. Kazarov dans *Diss Pann*, II, 14), sous-groupe A, dont nous connaissons jusqu'à présent sept types (I. Georgijeva dans *Eirene* IV, 1965, p. 111—112). Toutefois, par ses éléments composants, il présente l'image d'un type inconnu dans ce groupe. La pièce découverte à Pojejena vient enrichir le répertoire des représentations de cette divinité en Dacie romaine et

¹⁴ I. Georgijeva, *op. cit.*, p. 111—112.

¹⁵ A. Cermanović-Kuzmanović, *op. cit.*, p. 48; tot această autoare subliniază că în epoca dinainte de cucerirea romană reprezentările cavalerului trac aveau un alt caracter și alte funcții decît în epoca romană; vezi și G.I. Kazarov, *op. cit.*, p. 11—12.

¹⁶ G.I. Kazarov, *op. cit.*, p. 11, datează reprezentările cavalerului trac din epoca romană într-o perioadă de timp cuprinsă între secolele al II-lea și al IV-lea e.n. El consideră această perioadă ca un moment de revenire, de regenerare a religiozității tracilor.

¹⁷ I. Georgijeva, *op. cit.*, p. 112.

¹⁸ G.I. Kazarov, *op. cit.*, vezi harta de răspîndire a reprezentărilor cavalerului trac; A. Cermanović-Kuzmanović, *op. cit.*, p. 52—53; I. Georgijeva, *op. cit.*, p. 111.

Fig. 1. — Relieful cu cavalerul trac de la Pojejena scara 1/1

contribue à l'élucidation de sa typologie générale. A en juger d'après les plus proches analogies concernant ce type de représentation et d'après la qualité de l'exécution artistique l'auteur opine que cette pièce pourrait provenir d'un atelier de la Mésie (nord-ouest de la Bulgarie — et est de la Yougoslavie).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Relief avec le cavalier thrace de Pojejena (à l'échelle 1/1).

